

**Till
Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet**

Nätverket för en likvärdig skola

Remissvar på utredningen SOU 2024:28 Offentlighetsprincipen eller insynslag.

Sammanfattning

Nätverket för en likvärdig skola stöder Skolinformationsutredningens huvudförslag att offentlighetsprincipen ska införas i fristående skolor. Allmänhetens rätt att ta del av allmänna handlingar hos myndigheter ska gälla också handlingar hos huvudmän för fristående skolor, förskolor och fritidshem, privat anordnad Komvux samt utbildning i folkhögskolor som motsvarar Komvux i sfi. De anställda ska omfattas av reglerna för meddelarskydd. De privata aktörerna ska jämföras med myndigheter vid tillämpningen av offentlighets- och sekretesslagen.

Nätverket för en likvärdig skola avvisar de förslag som innebär en begränsad insyn i fristående skolförslag. Det gäller de två alternativ till en insynslag som Skolinformationsutredningen har presenterat samt det förslag som presenterats i en särskild promemoria från utbildningsdepartementet (U2024/01169).

Motiv för vårt ställningstagande

Nätverket för en likvärdig skola anser att skolan ska vara likvärdig och en samhällsbyggande institution med ett övergripande uppdrag att stärka det gemensamma och demokratiska samhällsbygget. För att klara den uppgiften krävs det dagens marknadsstyrda skolpolitik avvecklas och ersätts av en skolpolitik som styrs av våra demokratiskt valda församlingar.

Med dagens regelverk, där skolföretag och kommuner konkurrerar om eleverna, skyddas skolföretagen från insyn. Uppgifter från privata skolföretag lämnas inte ut med hänvisning till att det kan påverka elevers val av skola och därmed även påverka företagets ekonomi. Dagens lagstiftning sätter skolföretagets ekonomiska intressen framför det demokratiska samhällets behov av insyn.

En av demokratins grundpelare är att all offentlig verksamhet ska vara öppen för insyn. Offentligt anställda, de som vet hur verksamheten fungerar, ska ha full yttrande- och meddelarfrihet. Väljare (och skattebetalare) ska ha full insyn i hur verksamheten bedrivs och hur de offentliga medlen används. Detta för att kunna bedöma hur verksamheten sköts, för att kunna ställa ansvariga till svars och för att kunna ta ställning i de demokratiska valen.

Offentlighetsprincipen är inskriven i grundlagen men i dag gäller den inte för de fristående skolorna. Därmed saknas demokratisk insyn i dessa skolors verksamhet. Skolans privatisering har också medfört att de restriktioner som råder för anställda i privata företag att fritt yttra sig, har spridit sig även till de offentliganställda. Regelbundet avslöjas att offentliganställda lärare och skolledare inte vågar berätta om missförhållanden i verksamheten.

De fristående skolorna bedriver i dag en myndighetsutövning bland annat genom betygsättningen. Myndighetsutövning är beslut som reglerar samhällets maktbefogenheter i förhållande till medborgarna. De innebär att myndigheter har långtgående befogenheter att bestämma om medborgares förmåner, rättigheter och skyldigheter. Dessa beslut fattas ensidigt av myndigheten, de är bindande och den enskilde är i beroendeställning. För att säkerställa att

dessa beslut fattas i enlighet med gällande lagar och på objektiva grunder är de omgivna av rättsregler i Regeringsformen och i Förvaltningslagen. För att garantera att myndigheterna följer lagarna och iakttar objektivitet övervakas de av Justitieombudsmannen, JO.

I dag omfattas inte de fristående skolorna av JO:s granskning. I flera fall har JO lämnat anmälningar från enskild person mot en fristående skola utan åtgärd med hänvisning till att den fristående skolan är ett enskilt rättssubjekt och inte tillhör det allmänna. Därmed är Riksdagen och ytterst medborgarna, undandragna möjligheten att genom JO, som är Riksdagens ombudsmän, kontrollera att betygssättningen sker på ett rättvist sätt.

I ett särskilt PM från utbildningsdepartementet föreslår regeringen att de huvudmän som har högst två skolor ska få olika lättnadsregler när det gäller hanteringen av handlingar jämfört med offentlighetsprincipen. För huvudmän med fler än två skolor föreslås att de omfattas av samma lättnadsregler som de små huvudmännen under det första året och därefter ska de omfattas av offentlighetsprincipen i sin helhet.

De tre förslag som innehåller lättnadsregler för små huvudmän har likartade regler. Det räcker med en enklare modell för att registrera inkomna handlingar. De ska inte behöva lämna ut en handling av ringa betydelse. De ska kunna fråga vem det är som begär ut en handling och vad den ska användas till. De har heller inte samma krav på skyndsam handläggning som gäller för offentlighetsprincipen. De är heller inte tvungna att följa arkivlagen.

I dag kan det vara svårt att få ut handlingar från olika myndigheter med stöd av offentlighetsprincipen. Med de föreslagna lättnadsreglerna för små fristående huvudmän kommer dessa svårigheter att bli betydligt större. Huvudmännen kommer att ha stora möjligheter att sinka ett utlämnande, att säga att det inte finns arkiverat eller att obstruera på andra sätt. Det blir också krångligt för de domstolar som ska hantera ett överklagande med dessa tolkningsbara regler.

De allra flesta enskilda huvudmän i Sverige är små och de har bara en skolenhet. Enligt regeringens PM är det närmare 90 procent av förskolans och grundskolans huvudmän som har en skolenhet och i gymnasieskolan är det cirka 80 procent. Hur många som har högst två skolenheter framgår inte men en kvalificerad gissning är det är ytterligare några procent. I grundskolan har dessa små huvudmän cirka 40 procent av eleverna i fristående skolor. Förhållandet torde vara ungefär detsamma i förskolan medan de små huvudmännen i gymnasieskolan har cirka 30 procent av eleverna i fristående skolor.

De som förespråkar att skolan ska drivas enligt marknadsprinciper brukar vara noga med att konkurrensen ska ske på lika villkor. Nu föreslår regeringen att det ska gälla olika villkor för små och stora fristående huvudmän. Det blir dessutom lätt att kringgå reglerna genom att bilda nya huvudmän om någon vill fortsätta att verka inom det begränsade regelverket.

Skolinformationsutredning kom fram till att man kan införa offentlighetsprincipen utan begränsningar. Låt det bli riksdagens beslut. Det behövs inga undantag eller lättnadsregler. Offentlighetsprincipen handlar inte om den innebär ett merarbete för huvudmännen utan den handlar om vår demokratiska insyn i de offentligt finansierade skolorna.

Stockholm 2024.10.16

Nätverken för en likvärdig skola

Jan-Åke Fält

Ordförande Nätverket för en Likvärdig Skola